

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การเพาะปลูกไม้ผลในลับแลเป็นแบบวนเกษตร เนื่องจากสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขา บรรพบุรุษจึงทำการเกษตรแบบอยู่ร่วมกับธรรมชาติป่าเดิม โดยใช้วิธีการปลูกต้นทุเรียนแซมเป็นไม้เรือนยอด ส่วนไม้ชั้นกลางจะเป็นยางสาด แต่ในระยะต่อมาเมื่อมีการติดต่อสื่อสารกับต่างถิ่นมากขึ้นและเศรษฐกิจไม้ผลดีขึ้น และมีความต้องการผลไม้อื่นๆที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น เกษตรกรจึงตอบสนองความต้องการของตลาดด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูก กล่าวคือ การเปลี่ยนจากวนเกษตรดั้งเดิมไปเป็นวนเกษตรประยุกต์ โดยใช้วิธีการปรับเปลี่ยนเรือนยอด หรือ การเลียบยอด โดยนำยอดของทุเรียนพันธุ์หมอนทองมาเสียบแทนพันธุ์พื้นเมือง และเลียบยอดลงกองแทนยอดยางสาด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนโฉมระบบวนเกษตรลับแลอย่างช้าๆ จากวนเกษตรต้นตำรับสู่วนเกษตรประยุกต์ และผลลัพธ์ที่ตามมาจากการที่ยางสาดไม่ใช่ผลไม้เศรษฐกิจหรือผลไม้ที่ทำเงินให้กับเกษตรกรต่อไป จึงทำให้พื้นที่การเพาะปลูกยางสาดเริ่มลดลงเหลือเพียง 20% เกษตรกรส่วนใหญ่ที่เก็บต้นยางสาดไว้เนื่องจากเป็นพืชที่ปลูกโดยบรรพบุรุษรุ่นบุกเบิกด้วยความผูกพัน และชอบรสชาติของยางสาด จึงเก็บไว้เพื่อบริโภคเองหรือแบ่งปันให้กับคนรู้จักชอบพอรับประทาน และมีขายบางส่วน และให้เหตุผลว่ายางสาดคือตัวตนของคนลับแล แต่มีความจำเป็นต้องปลูกยางสาดไว้เพื่อเป็นรายได้ ดังนั้น ยางสาดจึงเปรียบเสมือนผลไม้อัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการเพาะปลูกในอดีตของคนลับแล การบริโภคยางสาดที่ปลูกในระบบวนเกษตรต้นตำรับเมืองลับแลในปัจจุบัน จึงเปรียบเสมือนการได้สัมผัสความเป็นอัตลักษณ์ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ยางสาดและป่าไม้ให้ยังคงอยู่เป็นทรัพยากรของชาติและของท้องถิ่นอุตสาหกรรม

จากการที่ยางสาดขายไม่ได้ราคาดีเท่าลงกอง การลงทุนเพื่อให้ยางสาดเพิ่มผลผลิตด้วยการใส่ปุ๋ย หรือฉีดพ่นสารเคมีใดๆก็ลดลงตามไปด้วย และเกษตรกรเลือกใช้วิธีการให้ธรรมชาติเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ธาตุอาหารที่ต้นยางสาดได้รับจากดินส่วนใหญ่มาจากกระบวนการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเอง เช่น ดินที่อุ่นโดยธรรมชาติหรือเศษพืชที่ย่อยสลายแล้วปล่อยธาตุอาหารออกมา หรืออาจจะเป็นธาตุอาหารที่ชะล้างมาจากดินที่ปลูกทุเรียนซึ่งเป็น

ไม่อยู่ระดับที่สูงกว่ากลางสาด (พจนีย์ และคณะ 2554) จากการสอบถามเกษตรกร พบว่า ผลผลิตกลางสาดที่ปลูกโดยใช้ธรรมชาติเกื้อกูล หรือ การเจริญเติบโตธรรมชาติ ไม่มีการเด็ดช่อดอกทิ้งในช่วงที่กลางสาดแทงช่อ แต่ปล่อยให้ ออกตามธรรมชาติ หากมีธาตุอาหารไปเลี้ยงไม่เพียงพอ ช่อดอกกลางสาดก็จะร่วงไปตามธรรมชาติ แต่โดยรวมแล้วพบว่าต้นกลางสาดยังคงให้ผลผลิตในระดับที่น่าพอใจ และรสชาติยังคงหวาน หอม แสดงให้เห็นว่า ในดินมีปริมาณธาตุอาหารที่เพียงพอต่อการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตกลางสาด

จากลักษณะการเพาะปลูกด้วยวิถีดั้งเดิมของชาวลับแล เป็นลักษณะการเพาะปลูกที่สอดคล้องกับการทำ การเกษตรระบบธรรมชาติที่ไปตอบสนองกับตลาดเฉพาะกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มผู้บริโภคกลุ่มที่ใส่ใจในกระบวนการผลิต หรือต้องการทราบวิธีการหรือเรื่องราวการเพาะปลูก และต้องการให้มีการรับรองระบบผลิตที่เป็นอินทรีย์ ก่อนตัดสินใจซื้อบริโภค ซึ่งผู้บริโภคกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูงแต่หาซื้อสินค้าที่จะบริโภคไม่ได้ ดังนั้น หากเกษตรกรสามารถเพาะปลูกกลางสาดเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ก็จะเป็นวิธีการหนึ่งส่งเสริมให้เกิดการ อนุรักษ์กลางสาดไว้ในสวนทางอ้อม และคงความเป็นระบบวนเกษตรต้นตำรับไว้ได้ อย่างไรก็ตาม การเพาะปลูก กลางสาดด้วยระบบอินทรีย์ที่กล่าวมานี้ ในปัจจุบันยังไม่มีหลักการหรือระบบบริหารจัดการการผลิตด้วยระบบ อินทรีย์ที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม ที่จะทำให้ผู้บริโภคเกิดความมั่นใจ แสดงถึงการได้มาซึ่งกลางสาดอินทรีย์

มาตรฐานการผลิตระบบอินทรีย์มีการรับรองจากหน่วยรับรอง (Certification body) หลายองค์กร ซึ่ง ขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละองค์กรกำหนด หากเกษตรกรทำได้ก็จะได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์จากองค์กร นั้นๆ เช่น สำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ที่จัดทำมาตรฐานตามแนวทางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ขั้นพื้นฐาน ของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movements หรือ IFOAM), มาตรฐานเกษตรธรรมชาติที่รับรองโดยมูลนิธิเอมโอเอไทย หรือมาตรฐานที่สร้างขึ้นเองโดย ผู้ประกอบการ เช่น การรับรองคุณภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน (PGS) ซึ่งนำมาตรฐานอินทรีย์ของ IFOAM มา ปรับใช้เพื่อละเว้นข้อกำหนดบางประการ และทำให้เกิดระบบการผลิตอินทรีย์ที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติแก่เกษตรกร และเข้ากับวิถีของชุมชน ในปัจจุบันระบบเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรธรรมชาติในจังหวัดอุดรดิตรดิต์เป็นส่วนใหญ่เป็น การรับรองตนเอง ที่อาศัยคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบอาชีพเกษตรกรที่ผลิตสินค้าเกษตรด้วยระบบอินทรีย์ ซึ่งการรับรองตนเองเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ยากและไม่เป็นรูปธรรม ทำให้การนำสินค้าไปจำหน่ายยังซูเปอร์มาเก็ตหรือ เซิงพาณิชย์มีอุปสรรค สาเหตุหลักประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรไม่ขอการรับรองมาตรฐานอาจมาจากข้อจำกัดของ

มาตรฐานนั้นๆ แต่อาจเป็นข้อละเว้นในระบบมาตรฐานอื่น ดังเช่น IFOAM มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการถือครองที่ดิน ในขณะที่ PGS ละเว้นข้อกำหนดดังกล่าว ดังนั้น การสร้างความเข้าใจ และหาช่องทางเพื่อให้เกษตรกรได้รับการรับรองการผลิตตามข้อกำหนดที่เกษตรกรทำได้จึงเป็นสิ่งจำเป็น และทำให้เกิดการผลิตสินค้าเกษตรในระบบอินทรีย์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการทดสอบโดยจำลองการทำระบบควบคุมภายในของผู้วิจัย โดยได้นำรูปแบบควบคุมภายในการรับซื้อผลผลิตกลางสาตจากเกษตรกรที่ปลูกด้วยระบบอินทรีย์ไปจำหน่ายยัง เลมอนฟาร์ม ซึ่งเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตที่จำหน่ายสินค้าเกษตรที่เพาะปลูกด้วยระบบอินทรีย์ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 ครั้ง ในฤดูกาลที่ผ่านมา ผลจากการดำเนินการ ทำให้ทราบว่า ระบบควบคุมภายในที่ได้จัดทำขึ้นโดยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกษตรกรเข้าใจถึงระบบเพาะปลูกแบบอินทรีย์ยังไม่เพียงพอ จะสังเกตได้จากในขั้นตอนการคัดเลือกผลผลิตส่งไปให้เลมอนฟาร์ม ที่ต้องตัดเลือกเฉพาะผลผลิตที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่ได้ตกลงกันไว้ แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า มาตรฐานการคัดเลือกผลผลิตของเกษตรกรมีความแตกต่างกัน ทำให้สินค้าที่ส่งมาขายจากเกษตรกรแต่ละรายต้องคิดทิ้งประมาณ 7.3% ของผลผลิตทั้งหมดที่ส่งไปขาย คิดเป็นมูลค่า 5,150 บาท เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากเกษตรกรบางรายที่คัดผลผลิตได้ไม่ดีเท่าที่ควร มีการปลอมปนผลผลิตที่ไม่ได้คุณภาพ การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ของเกษตรกร ซึ่งเป็นพฤติกรรมเฉพาะบุคคล ที่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรายอื่นๆ รวมถึงผู้บริโภคและผู้บริโภคเป็นทอดๆ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาในส่วนของการคัดเลือกผลผลิต โดยตั้งจุดรับผลผลิตและทำการคัดเลือกโดยใช้มาตรฐานเดียวกัน และรูปแบบการบรรจุผลไม้และขนส่งที่เหมาะสม พบว่าในระยะหลัง ไม่มีการคัดทิ้งผลผลิตโดยเลมอนฟาร์มก่อนการจำหน่าย การจัดการดังกล่าวช่วยลดระยะเวลาการคัดทิ้งเมื่อสินค้าถึงปลายทาง รวมไปถึงค่าขนส่ง และทำให้ผลผลิตยังคงสดและถึงมือผู้บริโภคได้เร็วขึ้น (สุธีรัตน์ ปาลาส, การติดต่อส่วนตัว) จะเห็นได้ว่า การจัดทำระบบควบคุมภายในและคัดกรองเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ และการจัดทำมาตรฐานการปฏิบัติจัดการในแปลงปลูก มีความสำคัญ และควรศึกษาถึงการจัดการระบบบริหารจัดการอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของเกษตรกรที่ต้องการผลิตกลางสาตอินทรีย์หรือระบบเกษตรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดการผลิตกลางสาตอินทรีย์เพื่อการค้าเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นระบบที่สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 กำหนดคุณสมบัติของเกษตรกรที่สามารถเพาะปลูกกลางสาดตามระบบเกษตรธรรมชาติหรือระบบเกษตรอินทรีย์เชิงพาณิชย์

1.2.2 หาวิธีการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการดิน การคัดเลือกและไว้ซ่อกลางสาด การแต่งซ่อดอก จนถึง การเก็บเกี่ยวเพื่อให้ได้กลางสาดตามคุณลักษณะที่ผู้บริโภคต้องการ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

มีระบบควบคุมภายใน และระบบบริหารจัดการการผลิตกลางสาดอินทรีย์เชิงพาณิชย์ที่ชัดเจน และได้กลางสาดที่ผ่านการรับรองว่าในระบบอินทรีย์

1.3.1 ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้ (Outcome)

ผู้บริโภคเชื่อมั่นว่ากลางสาดที่ผลิตได้มีระบบการผลิตที่เป็นระบบอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน

1.3.2 ผลกระทบที่คาดว่าจะได้ (Impact)

กลางสาดที่ปลูกในจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์จะยังคงอยู่เป็นผลไม้อัตลักษณ์ของจังหวัด เกษตรกรยังคงอนุรักษ์กลางสาดไว้ในสวนด้วยความภาคภูมิใจโดยมีแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์และการเกิดคุณค่าให้แก่จิตใจ ผู้บริโภคสามารถรับรู้ได้ถึงวิธีการผลิตที่ประณีตและต้องการซื้อรับประทานและรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์กลางสาด และระบบนิเวศน์วนเกษตรของประเทศชาติ

1.3.3 การใช้ประโยชน์จากการวิจัย (Research utilization)

การผสมผสานศาสตร์ทางด้านการบริหารจัดการที่เป็นสากร่วมกับวิทยาศาสตร์สู่การอนุรักษ์กลางสาดในจังหวัดอุดรดิตรดิตถ์